

6. Кримський 1972 – *Кримський А.Ю.* Твори: У 5 т. - К.: Дніпро, 1972. - Т.І. - С.114.
7. Олесь 1990 – *Олесь Олександр.* Твори: В 2 т. - К.: Дніпро, 1990. - Т.І. - С.170.
8. Ковалевський 1918 – *Ковалевський О.* Микола Вороний (З приводу 25-літнього ювілею)// Книгар. - 1918. - № 17. - С.1030.
9. *Там само.* - С.1028 - 1029.
10. Гундорова 1994 – *Гундорова Т.* “Fiat” Миколи Вороного// Слово і час. - 1994. - № 7. - С.33.

SUMMARY

The article is dedicated to the stylistic peculiarities of M.Vorony's lyrical cycle “Behind the Heaven's Gate”. The authors testify to the fact that the poet has one of the important places in the development of suggestive lyrical poetics of the early Ukrainian modernism.

Людмила Зарицька

ЛИСТУВАННЯ І.ФРАНКА З КЛЕМЕНТИНОЮ ПОПОВИЧ

Стаття досліджує листування І.Франка з Клементиною Попович. Автор розглядає епістолярну спадщину письменника до К.Попович як своєрідні критичні нариси, в яких висловлено погляд Франка на поезію, спосіб написання творів, вирішуються суспільні питання – емансипація, погляд на жінку. Листи поета поліфонічні, розкуті. В них охоплено різні сфери – подієві, емоційні, інтелектуальні.

Листи – це інтелектуальний продукт особливого роду. Своєрідне поєднання ratio та emotio.

Наприкінці ХІХ - на початку ХХ століття епістолярна література стає більш розкутою, поліфонічною й художньо насиченою. Такими є листи Івана Яковича Франка до жінок, зокрема до Клементини Попович.

Важко було Іванові після розриву з Ольгою Рошкевич, але час поволи загоював рани. Був період, коли в житті поета з'явилося відразу кілька жінок: письменниця Уляна Кравченко, молода вчителька Климентія Попович та представниця відомого роду Білинських Ольга. Однак, стосунки не склалися з жодною.

З листів до Уляни дізнаємося про Клементину Попович, за словами Івана Франка «конкурентку» для Юлії: «Як знаєте, Ви – коли вже бесіда про музу – ще маєте конкурентку в особі також учительки, панни Клементини Попович, котрої вірші зачнутьечататись – не знаю, чи від сього, чи від слідуючого числа «Зорі» [Франко 1986: 408].

Клементині Іван Якович писав: "Щодо панни Шнайдер, то скажу Вам, що обставини її, наскільки можу судити, не на багато ліпші від Ваших. Виросла в біді, тепер учителька в Бібрці і удержує ще при собі стару матір. Правда, що оскільки можу з Ваших листів вносити про Вашу вдачу, міркую, що панна Шнайдер остільки щасливіша, що не журиться ніякими дрібницями щоденного життя, попросту тому, бо їх не бачить, а живе тільки між хмарами, цвітками і безкровними ідеалами. Оригінальна натура, невилічимо, як мені здається, хвора на ідеалізм. Так само щодо пачок її поезій мушу поправитись остільки, що, крім кількох досі напечатаних є у мене 10, присланих, якраз останнього разу. Хіба це багато? Я вже підмовив Партицького, щоб видав її теперішні й будучі вірші невеличкою брошурою, і він погодився" [Франко 1986: 425].

Як виходить із цього листа, Франко був у частій переписці і з К. Попович, що під його впливом теж ступила в ряди галицьких поеток. Як саме цей вплив проявлявся, можна пізнати з їхніх листів. Одне безсумнівне, що Франко не давав скіти по затишках молодим жінкам з освітою, якщо вони мали хист для письменницької роботи. Ось ще один доступний уривок листа до Климентії Попович від 13. IV. 1884: "Зав'язаний моїми заходами "Кружок Етнографічно-статистичний" приймає в члени всіх людей, які приречуть доставувати йому матеріалів (пісень, казок, приповідок і пр.) і відповідей на квестіонарі" [Книш 1998-2006].

До Попович письменник починає адресувати свої листи з того моменту, коли п.Партицький надсилає йому перші літературні спроби молодій учительки до рецензії. Але відповідає не одразу, бо «присилають з різних сторін так багато віршів, і то – не проти Вас кажучи – так кепських, що не раз розпука бере чоловіка, читаючи ті плоди безмитності і легковаження дитинячого» [Франко 1986, 403]. Критик зізнається, що не чекав нічого цікавого і від її віршів, але «урвавши хвилину часу від інших праць, я випадково прочитав Ваші вірші і дуже приємно розчарувався, побачивши в них в незручній, правда, але не зовсім таки невдачній формі гадки здорові, а місцями навіть з немалою поетичною силою виражені» [Франко 1986: 403]. Іван Якович так захопився віршами, що навіть дещо переробив їх, надавши їм кращої форми: «Я сей час сів і переробив з них два кусники: «Чого я бажаю» і «Вічну любов», дозволяючи собі, крім конечних для вигладження форми дрібних перемін у вираженнях, ще лиш невеличкі приставки або скорочення, за котрі, надіюсь, Ви не прогніваєтесь на мене. В обох кусниках мого додатку є всього 4 стрічки, котрі Ви легко розпізнаєте і котрі, чей же, не споганять красоти Вашого помислу, але, противно, доповнять його» [Франко 1986: 403].

Саме тому Іван Франко радить Попович шліфувати свій таланти поетичний, тому що «поезія ставить тепер до своїх поклонників строгі

вимагання – зміст і форма мусять бути докладно обдумані, студійовані і введені в якнайповнішу гармонію» [Франко 1986: 403].

Ще Франко висловлюється з приводу псевдоніму Клементини, завважаючи, що їй нема чого приховувати своє ім'я: «Я радив би вам покинути Ваш дивоглядний псевдонім «Зулейка». Псевдоніми мають місце при статтях політичних, памфлетах і пр., але при віршах ліричних, де кожна стрічка повинна характеризувати іменно особу автора або авторки, тут псевдоніми, а ще такі турецькі якимось не на місці. Хіба ж Ви встидались би під свої мислі і слова положити своє власне ім'я?» [Франко 1986: 404].

З наступного листа Попович до Івана Яковича видно, що Клементина у своєму посланні хвилюється, що відриває письменника від важливої роботи, а він її заспокоює: «Поперед всього не думайте, однако ж, що всякий лист, написаний до мене, єсть уже якимсь гріхом, бо забирає мені час, котрого мені нібито так надто дуже потрібно. Ні, пані, чоловік прецінь не машина, бо ж і машина, впрочім, не завсіди робить. А грішний чоловік тратить далеко більше часу на тисячні непотрібні клопоти або й так на лінювання, аніж Ви можете забрати йому своїми – та ще й такими сердечними і відрадними листами. А знаєте Ви, що Ваш лист на цілий нинішній день додав мені доброго гумору й сили...» [Франко 1986: 404].

Письменник схвалює вчительку, що вона зізналася в тому, що підписувалася ім'ям Зулейка: «Що ви вкінці рішились скинути маску і признатися до авторства своїх віршів, се досить похвально свідчить о Вашій цивільній відвазі, - але для мене Ваше признання – признаюсь Вам – трохи запізне, бо вже перед тим дізнався я від деяких Ваших колежанок, що Ви справді є авторкою тих віршів і многих других, котрих, говорено мені, маєте повну теку». Тим більше, письменник каже, що вона б і так про свої вірші правду почула: «... почувте й так! То значиться, чи щире і в яким розумінні щире, сього я не знаю, - але що свобідне і від конвенціональних примішок вільне, се певно. І почувте його поперед всього від мене. Ви хвалитесь, що знаєте мене наскрізь, - конечно, з моїх віршів, повістей і прочої мазанини».

Далі Франко роздумує про покликання в поезії: «Впрочім, що значить у поезії «покликаний» або «непокликаний»? Всі покликані, а мало вибраних. От і наші молоді поети, Масляк і Грабович, уважаються за покликаних, а я смію твердити, що вони не вибрані. Поезія в наших часах перестала бути забавкою неробів, а сталась великим ділом, горожанською службою, вона повинна в найдосаднішій і найвищій формі висказувати найвищі змагання, сумніви, болі, розчарування і надії цілого віку, повинна одушевляти і провадити покоління, кристалізувати все, що в їх житті і в мислях було найкращого і найліпшого, і переховувати на науку і скріплення поточності. А спеціально у нас, русинів, поезія повинна бути великою часткою тої культурної, поступової праці...» [Франко 1986: 406].

Цікавими є думки письменника про написання ним самим художніх творів (стосовно змісту та форми): «...лишучи від четвертої гімназійної класи ненастанно, я вже вложився в те писання, як віл в ярмо. Форма мені не робить трудності, от і ціла штука, - але творення само, композиція стоїть мене дуже дорого, вимагає тяжкої внутрішньої праці. Власне задля того мені дуже часто серед роботи опадають руки, думка стає, мов глиняна, і ані руш далі. Тоді, особливо літом, бувають такі часи, що я й тиждень до пера не беруся» [Франко 1986: 406].

Не байдужою була письменникові доля юної вчительки, тому він дуже докоряє Попович за те, що вона його підозрює у недбалстві в написанні листів до неї: «Ваш лист, довго докиданий, і втішив, і засмутив мене разом. Значиться з нього, що Ви вже перед тим післали один лист до мене, котрого я не одержав, і тепер, не можучи діждатись моєї відповіді, пишете другий, підозріваючи мене – хоч без моєї вини – о недбалство і о легковаження Ваших слів. Знаєте, пані, мене болить се, що Ви так думаете о мені, нібито я з так оприкренням рад би спекатись кого-небудь на світі, а спеціально Вас. Будьте ласкаві, не пишть другий раз у таким тоні, тим більше, що з моїх дотеперішніх листів Ви, чей же, могли догадатись, що Ваші листи мені зовсім не суть неприємні» [Франко 1986: 410].

Далі в цьому ж листі Іван Франко висловлює свої прохання (отже цей лист - це своєрідний лист-прохання): «Але ось Вам мої просьби: 1) Ви, певно, одержали з «Ділом» і «Батьківщиною» уложені мною «Питання о читальнях і братствах церковних». Будьте ласкаві о всім тим порушенім написати якнайдокладніше і прислати на мої руки. ...зав'язаний за моїм старанням Кружок етнографічно-статистичний принімає в члени всіх людей, котрі приречуть достарчувати йому матеріалів... Ану-ко, зробіть початок і вступіть у члени... 2) Заким ще Ви згадали мені, щоб я о щонебудь Вас попросив, я вже зробив се в моїм попереднім листі, жадаючи, щоб Ви прислали мені більше своїх поезій, коли у Вас є готові» [Франко 1986: 412].

У 173 листі Франко висуває концепцію про те, яких жінок він справді вважає емансипованими, а яких – ні: «Таку мірку я прикладаю й до так званої емансипації женщин. Женина, котра думає на серію, працює на серію над своєю просвітою, трудиться для других, интересується всім, що високе і красне, всіми тими освободжаючими ідеями, які порушують сучасних людей, і старається по своїй змозі приноровлювати своє життя до них, т.е. жити власним трудом, не стаючись нікому тягарем, і думати власною головою, - така Женина єсть у мене емансипована, т.е. свобідна, хоч вона цигар не курить, кіс не обстригає, з мужчинами не п'є і попід боки не водиться. Котра ж всю свою емансипацію покладає тільки в таких і подібних формальностях, тота не єсть нічим більше, як малпою, т.е. так

само не свобідною, як і тисячі тих гусочок, що весь вік не зробили і не подумали нічого на власну руку» [Франко 1986: 413].

Тут же критик подає своє бачення надісланих йому поезій учительки, суворо вказує на недоліки і спрямовує на правильний шлях: « Ваші два вірші, прислані з листом, слабенькі – а знаєте чому? Бо говорять о речах абстракцій них, котрі не виплили прямо з Вашого серця, з Вашого життя. Покиньте таку патріотичну балаканку, як в другім вірші – «Мрії мої», - се вже у нас переспівано на всі лади, і нічого з того не вийшло: я не перечу, що в обох Ваших віршах є уступи гарні, через котрі жаль мені відкидати цілі вірші, - але проте я таки відкину їх. Гарні уступи свідчать тільки о Вашій силі, о тім, що, вибравши предмет, близький Вашому серцю і інтересові, Ви потрафите обробити його вповні гарно і сильно. А знаєте, що Ваші польські вірші слабші, не натуральніші від руських? Ось Вам наука, якою дорогою йти дальше» [Франко 1986: 412-413].

Коли ж може бути оригінальною лірична поезія на думку Івана Франка? «...лірична поезія тільки тоді може мати для нас інтерес. коли поза нею рисується в нашім умі і в нашім серці справді інтересна, не щоденна особистість її автора» [Франко 1986: 423]. Як приклад він подає Шашкевича, що написав мало, але ті поезії «виплили з серця чистого, з душі і з темпераменту оригінального і дуже симпатичного» [Франко 1986: 424].

З цього подає письменник у своїй епістолі такий висновок, що: «З того вже можете вирозуміти, що я далеко радніше бачив би від Вас поезії з впливші прямо з Вашого серця, з Ваших особистих обставин, з дійсного життя, ніж з Вашої голови, з теорії, з фантазії і прочитаних книжок» [Франко 1986: 424].

Тому перший з надісланих віршів до нього в той час Франко вважав дуже схожим на вірш Стебельського «Nędza», а другий – «грішить надутістю стилю і неясністю основної гадки» [Франко 1986: 425].

І.Я Франко, як видно з попередніх листів, бажав познайомитися з Клементиною і поговорити з нею особисто про творчість. Це йому нарешті вдалося. Після побачення з своєю адресаткою Іван Якович описує в листі 179-м особисті враження від цієї зустрічі: «А тепер будьте ласкаві послухати, що я Вам скажу, - а скажу більше-менше все, не криючи нічого, яке враження Ви зробили на мене. Я вже згадував Вам, що я представляв Вас собі фізично більше розвиненою, сильнішою – ну, та тут представлення – байка, а факт-фактом. Тепер я не дивуюсь, для чого в деяких Ваших віршах нема міри фантазії, - се конечний вплив слабого організму і погано розвиненої нервової дразливості», а також він каже, що якби міг, то порадив би рух, гімнастику і добру їжу, але – не може [Франко 1986: 428].

Цікаво, що Іван Франко саме в листах до Клементини розмірковує про жіночу вроду та принадність: «...мізерна та дама, у котрої нічого не може подобатись, крім лиця, носа, очей, кіс і т.п. декорації, - у Вас, крім всього того, є дещо іншого, і то багато дечого, що може подобатись. Ви належите до тих – рідких між русинками – женщин, при котрих чоловікові робиться якось *swojskò*, тепло котрих раз пізнавши, чоловік хотів би завжди мати приятельками і подругами» [Франко 1986: 428-429].

Лист 195 розкриває погляд критика на найновіший вірш поетки: «Ваш найновіший вірш дуже гарний і характеристичний. Я не знаю, чи Парт[ицький] схоче його напечатати в «Зорі», але то певно, що, редагуючи збірника Ваших поезій, я його не пишу. Тільки кінцева аргументація слаба. Ви кажете – не прогнівайтесь, що я берусь розбирати сю «делікатну» матерію, вилив Вашого серця», - кажете, отже: «Тож мій хлопче ... мої очі, мою пісню ти мусиш любити». На те відповім я Вам ось що:

1) Kein Mensch muss müssen, und ein Derwisch müste? – як каже Лессінг.

2) Може той, о котрім мова, вже й любить, так затим не треба його примушувати.

3) Але поперед всього, може, ті причини, котрими Ви хочете заставити його любити, - недостаточні», - тобто її пісня тільки тоді була б реальною для загалу, коли б висказувала думки, погляди, бажання і потреби загалу» [Франко 1986: 454-455].

Як не дивно, в листі 200 від 19 червня 1884 р. Іван Якович вибачається за свою надмірну іронічність, картає себе: «Одного тільки мені жаль, що я не міг настільки опанувати себе, щоб своєю іронією не робити прикrostі Вам, не затруювати Вашої приемності, котра, хто знає, може, була першою приемністю Вашою, а на всякий спосіб в житті і Вашім, і моїм дуже рідко лучається. Впрочім, може, я помиляюся, - може, се для Вас не було нічим або, може, моя іронія не докучила Вам так дуже, - будьте ласкаві, успокойте сумніваючогося чоловіка» [Франко 1986: 460].

І в наступному листі до Клементини письменник пише, що якщо «вважаєте поетичну працю якоюсь панщиною, котру відбуваєте тільки задля мене, і присилаєте мені обов'язково по одному віршикові в кожному листі. Коли се справді для Вас панщина, то я не хочу Вас до неї силувати і раджу Вам ліпше закинути все, ніж робити з мусу» (29.06.1884) [Франко 1986: 462].

Проїшов доволі довгий час, коли Іван Якович Франко знов пише до Клементини. Це пояснюється тим, що: «Відібрали Ви мені посліднім своїм листом охоту до дальшого кореспондування, і хоч сором мені, що се так сталось, то все-таки годі було досі зібратися, щоб написати до Вас. А прецінь за весь той час я так і чув, що Ваша для мене доброта не змінилася, і бачив майже на кожному кроці, що Ви духом мені близькі. І от для того-то

я рішився відновити кореспонденцію з Вами, а бодай написати Вам отсей лист, на котрий чи відповісте – Ваша воля» [Франко 1986: 522].

Очевидно, що Клементина сподівається не лише на дружні відносини між нею та Іваном, що видно з листа 229 Івана Франка до неї: «Дуже прикро вразив мене тон Вашого посліднього листа: очевидно, Ви ще дуже далекі від того, щоб бачити в мені справді товариша і говорити зі мною попросту. Я понимаю, що воно Вам і не легко приходить, але надіюсь, що з часом піде. Пощо Ви говорите, що особистих зносин між нами ніяких бути не може? Я, противно, надіюсь, що Ви не схочете й надалі погордити моїм знакомством і що, хто знає, з якої ще криниці прийдеться чоловікові воду пити?» [Франко 1986: 524].

В наступному Іван Франко заспокоює Клементину, що «талант у Вас є, але нема тільки любові до діла» (Франко 1986: 526). І, як завжди, радить працювати, бо і «Я суджу по собі: коли б не робота, я давно був би пропав серед тих противностей...» [Франко 1986: 527].

Через досить довгий проміжок часу знов пише митець листа до «дорогої товаришки», в якому вибачається за брак часу, він пише про Кобринську, про альманах, а в кінці листа знов докоряє Клементині, що не пише нічого літературного (березень 1886) [Франко 1986: 51-52].

Дедалі все більше запрошення та листи письменника стають випадковими. Він вже не знає точно, де вона знаходиться. Листи стають більш офіційними. Вже немає звертання «дорога товаришко», а є «шановна пані» (лист 109 від 15 червня 1888 р.) [Франко 1986: 166]. А потім листування припиняється взагалі.

Долі жінок, які кохали Франка, і яких кохав він склалися трагічно. Жакливо склалася й доля Климентії Попович, яка теж вийшла заміж, але її чоловіку постійно здавалося, що вона не додає йому уваги, тож він страшенно з неї знущався – Климентія зійшла з розуму, коли її чоловіка просто так, як попа, розстріляли в неї на очак. [Жук 2007].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біографія – Біографія І.Я.Франка. Спогади про Івана Франка / <http://natcol.lviv.ua/files/main.html>
2. Жук 2007 – Юрій Жук. Жінки Івана Франка – 20 вересня 2007 р. – Ел. версія: www.volyn.com.ua.
3. Книш 1998-2006 – Ірена Книш. Іван Франко та рівноправність жінок/ ОУНБ Кіровоград 1998-2006/ webmaster@library.kr.ua
4. Романець 2006 – Дана Романець. До 150-річчя від дня народження І.Франка/ Україно молода. – 2006.05.24. – Ел. вверсія: www.citylife.com.
5. Франко 1986 – Франко І. Листи 1874-1886/Зібр. Тв.: У 50 т. - Т.48.– К., 1986.

6. Франко 1986 – Франко І. Листи 1886-1894//Зібр. Тв.: У 50 т. - Т.49.– К., 1986.

SUMMARY

The article “Ivan Franko’s correspondence with Klementyna Popovych” analyses the writer’s epistolary heritage to K. Popovych as original critical essays in which it is expressed Franko’s point of view on the poetry, the way of writing in general and the social question about emancipation is decide. The poet’s letters are polyphonic and unfettered. There are different spheres in them – eventual, emotional and intellectual.

Марія Нікольченко

КОЦЕПТ “ЗАЙВОЇ ЛЮДИНИ” В ОПОВІДАННІ В’ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА “ЧАРІВНИЦЯ”

Стаття присвячена творчості В’ячеслава Потапенка, літературний доробок якого досі є маловідомим широкому загалу читачів. У дослідженні аналізуються прояви непроминального світобачення автора, його оригінального стилю на матеріалі оповідання сільської проблематики “Чарівниця”.

Розглядаючи твори В.Потапенка під кутом зору естетичних пошуків доби, помічаємо, що він не відмовляється від селянської тематики: болючі проблеми українського села, трагедія особистості хлібороба на тлі складних соціальних обставин домінують практично в усіх надрукованих прозових творах письменника. Упродовж 1889 – 1902 років прозаїк виступав на сторінках “Зорі” та “Літературно-наукового вісника” з творами про село, і саме вони засвідчили появу в українському письменстві цікавого й талановитого письменника. Маємо на оці, зосібна, оповідання “Чарівниця”, “На нові гнізда”, “Перша карна справа”, “Злодій”, “Чабан”, де художньо змодельовуються життєві катастрофи звичайного селянина. У фрагментарних формах (“Чубатий”, “Над кручею”) в контексті селянської тематики белетрист фіксує змінність вражень, переживань, роздумів над природою людської душі, сенсом людського буття, прагнучи в такий спосіб викликати у читача відповідну реакцію, настрої. У зображенні українського села В.Потапенко творчо послуговується художнім досвідом Г.Квітки-Основ’яненка. Помічаємо це передовсім у відтворенні мовлення українського гречкосія, в елементах етнографічного побутописання тощо. З нагоди публікації нарису “Над кручею” в “Зорі” з’явилася невелика критична замітка, де творчість В.Потапенка оцінюється доволі образно: “Можна сподіватися, що сей молодий робітник придбає собі велику повагу межи читаючим людом рідної України, коли не занедбає своєї вдачі, або не похитнеться в своїх поглядах, не піде в найми